О.В. Богуславський, канд. екон. наук, доц.

СУПЕРЕЧНОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена вивченню суперечностей інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва в Україні. Проаналізовано основні суперечності, об`єктивні та суб'єктивні причини гальмування інвестиційної діяльності. Показано напрямки стимулювання інноваційно-інвестиційного підприємництва.

The article is devoted to the study of contradictions innovation and investment development business in Ukraine. The basic contradictions objectively and subjective reasons braking investment is analyzed. Directions to stimulate innovation and investment business is shown.

Ключові слова: суперечності інноваційно-інвестиційного розвитку, економічна політика, стимулювання підприємницької діяльності.

Keywords: innovation and investment contradictions, economic policy, innovation and investment business stimulation.

Питання прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва є надзвичайно актуальними в період сучасного спаду ділової активності. У багатьох країнах світу – США, країнах Європейського Союзу, Японії, Китаї здійснюються масштабні заходи з підтримки інноваційно-інвестиційної складової у розвитку підприємництва. На противагу цьому в Україні, при загальному усвідомленні таких завдань на державному і приватному рівні підтримка розвитку підприємництва залишається мінімальною.

Розвитку інноваційно-інвестиційної підприємницької діяльності присвятили свої роботи велика кількість іноземних та вітчизняних вчених: Й.Шумпетер, А.Тоффлер, П.Друкер, Дж.Стігліц, В.Іноземцев, А.Чухно, В.Геєць, А.Гальчинський, В.Базилевич, А.Шегда, З.Варналій, В.Сизоненко, І.Мазур та ін. Ними було досліджено основні напрямки і завдання підтримки розвитку інноваційно-інвестиційного підприємництва у розвинених і перехідних економіках. В той же час, практичні аспекти стимулювання інноваційно-інвестиційної підприємницької діяльності в Україні залишаються не до кінця вивченими та реалізованими.

Отже, об'єктом дослідження є господарське середовище та інноваційно-інвестиційний клімат в економіці України, предметом – особливості інноваційно-інвестиційної підприємницької діяльності в Україні.

Метою роботи є виявлення основних напрямків і заходів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва в сучасній економіці України.

Суперечності інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва - це суперечності між необхідністю прискорення науково-технологічного прогресу на основі технологічного переоснащення виробництва і застосування нових технологій шляхом

стимулювання підприємницької діяльності, здійснення інвестування (в тому числі на основі залучення коштів, технологій та обладнання іноземних інвесторів) та практичним гальмуванням соціально-економічного та науково-технічного розвитку в Україні.

Безпосередньо ці суперечності тісно пов'язані з групами суперечностей перехідної економіки як на історичній, так і функціональній основі, а також з суперечностями економічної політики [1, с. 20-23].

До суперечностей з історичним підґрунтям відносяться суперечності: а) Взаємодії елементів систем: міжформаційні та між цивілізаційні, рушійних сил розвитку, системні (власності, господарського механізму та ін.), ментальності, міжсистемні; б) суперечності закономірних етапів трансформації, послідовності проведення змін: етапів проведення реформ, статусу держави в економіці, суперечності інститутів, інституцій, антиінститутів та інституційних змін, суперечності реструктуризації, створення ринкової інфраструктури, тощо [2, с. 8].

Об'єктивно, технологічне відставання та проблеми з переоснащенням засобів виробництва і застосуванням нових технологій починають проявлятись у 80-х та особливо загострюватись у 90-х рр., що стало однією з причин економічної неефективності та розпаду СРСР, що не могло не відобразитися на Україні. Так, ще на початку реформ в Україні ступінь зносу основних фондів становив 36,5% від загалу у 1990 р. і з часом посилюється - 47,3% у 2003 р. [3, с. 194], більше 60% у 2009 р., [4, с. 84], на кінець 2011 р. – майже 75% [5]. Валове нагромадження основного капіталу склало у 2008 р. 43,5% рівня 1990 р., а у 2009 р. - тільки 21,5 %. Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП в 2009 р. становила 18,3%, у 2011 – 10,3% [6], [7].

У цій ситуації додатковим гальмом для розвитку інноваційно-інвестиційного підприємництва є застаріла науково-технічна база. З іншого боку, нестача нових технологій і значна зношеність основних фондів дають великий простір для технічного оновлення та інвестування.

Також до проблем розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності згідно з «Програмою розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» відносяться:

- недостатній обсяг коштів у суб'єктів господарювання для здійснення інвестицій та інновацій;
- невизначеність і правових інструментів залучення недержавних інвестицій;
- низькі темпи впровадження нових технологій;
- висока енергоємність ВВП;
- недосконалість законодавства щодо інноваційної діяльності;
- нерозвинутість інноваційної інфраструктури, недостатня кількість інноваційних підприємств, наукових парків, центрів трансферу технологій і промислових кластерів;
- невизначеність пріоритетів розвитку базових галузей економіки та відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій з метою

забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва;

- незначна кількість вітчизняних виробників високотехнологічної продукції, що беруть участь у міжнародному обміні технологіями, у зв'язку з недосконалістю законодавства щодо трансферу технологій;

- недостатня державна підтримка впровадження інновацій для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва, та ін. [6].

Також фундаментальними суперечностями ще з радянських часів залишилися суперечності ефективності державного управління в українській економіці. Величезна кількість чиновників та контролюючих органів не бажає вирішити завдання прискорення економічного розвитку та проблеми тінізації економіки, яка за різними оцінками сягає 35-60% ВНП. За даними звіту Transparency International у 2011 р Україна є найбільш корумпованою країною Європи – займає 152 місце серед 178 країн [8]. Чесні підприємці не зможуть здійснювати інновації та інвестиції в такій країні.

Крім суперечностей з історичним підґрунтям, на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва значний вплив справляють функціональні суперечності, до яких можна віднести: економічних відносин, між секторами економіки, рівнів господарювання, факторів економічного зростання, та суспільного відтворення, економічної ефективності, макрорівноваги, криз, соціальні суперечності (розшарування населення, бідності), залучення фінансових ресурсів трансформації, тощо [2, с. 8]. Вплив функціональних суперечностей на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва відображається у наступному.

В Україні у 1992 –1996 рр. спостерігались тенденції зупинки інновацій через загальне складне економічне становище, у 1997-2002 рр. – пожвавлення інноваційної діяльності, 2003-2008 рр. – активізація інноваційних процесів, а в 2009-2011 рр. гальмування інноваційно-інвестиційної діяльності. Так, у 2003 р. на 1120 підприємствах запроваджувались інновації, відбувалось зростання інвестицій у машини і обладнання на 32,9%, зростали обсяги випуску продукції інноваційними підприємствами та технопарками [9, с. 4 - 9].

На противагу цьому, частка інноваційно активних підприємств у промисловості скоротилася з 14,2% у 2007 р. до 13,8% у 2010 р. [10, с. 323], кількість зареєстрованих проектів технологічних парків у 2004 р. становила 17, у 2009 р. – лише 13 [7].

Традиційно, як і за всі роки Незалежності, обсяги імпорту високотехнологічної продукції перевищують обсяги її власного виробництва. Багато нових ідей, технологій, наукових розробок продовжують створюватися в Україні, але можуть тут бути реалізовані у вигляді інновацій через об’єктивні і суб’єктивні причини. Так, згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, Україна в 2010-2011 рр. за технологічною конкурентоспроможністю посідає 83 місце, а за інноваційною спроможністю - 63 місце серед 139 країн світу [11].

Саме низька ефективність діяльності державних органів управління є головною суб'єктивною причиною гальмування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва в Україні. До штучно створених державою перешкод інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва відносяться [12, с. 78-81]:

1. Суперечливість і недосконаліть нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку та інноваційно-інвестиційну діяльність, зокрема. В Україні і до сьогодні не узгоджено системи бухгалтерського і фінансового обліку і звітності, що відображається у труднощах обліку основних засобів та нематеріальних активів, амортизаційної політки, залученню ПІІ, тощо.

2. Неефективність, складність і абсурдність податкової та митної систем в України, що є однією з причин небажання працювати в таких умовах як українських підприємців так і іноземців. Наприклад, у відділі тарифів Митниці відсутні чіткі процедури по встановленню єдиних тарифів на товари, майно, обладнання, що завозяться в Україну.

3. Наростаюча громіздкість бюрократичного управління, що призводить до економічної неефективності і роздування чиновницького апарату, зростання кількості зайвих документів і процедур адміністрування господарських операцій, що гальмує економічний розвиток.

4. Українська влада регулярно створює перешкоди легальному бізнесу з метою гальмування його розвитку. Так лише з початку 2012 року двічі змінились порядок і форми подання звітності з ПДВ. Сам програмний продукт податкової - OPZ за 2011 рік змінювався дев`ять разів, за 2012 рік уже тричі! Виникали версії, наприклад 1.28.2 та 1.29.2, які не сумісні між собою [13]. Як у цих умовах можна здійснювати інноваційно-інвестиційну діяльність?

З іншого боку, до об'єктивних перешкод інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва в Україні можна віднести:

1. Складне соціально-економічне становище в Україні. Наша країна характеризується макроекономічною нестабільністю, структурною незбалансованістю, глибоким трансформаційним спадом.

2. Сучасна світова фінансова криза болюче відобразилась на багатьох перехідних економіках, у тому числі й на Україні, що призвело, зокрема, до відтоку прямих іноземних інвестицій у 2010 р.

3. Нерозвиненість ринкової інфраструктури економіки зумовлює додаткові складнощі при здійсненні будь-яких видів господарської діяльності в Україні в порівнянні з розвиненими економіками.

4. Бідна країна характеризується низьким платоспроможним попитом населення і слабкими можливостями заощадження та інвестування, що є значним стримуючим фактором для розвитку українського бізнесу, та ін.

5. Недостатність професійних знань і досвіду з ведення бізнесу, здійснення інновацій та інвестицій у вітчизняних підприємців.

6. Суперечності організації бізнесу – оскільки в Україні наявна порівняно дешева робоча сила (традиційно не прийнято платити високу зарплату працівникам), тому

повільно здійснюються інвестиції у інноваційні бізнес-процеси – дешевше найняти більшу кількість працівників.

До суперечностей економічної політики які також суттєво впливають на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва можна віднести:

1. Недостатнє фінансування науки. У Державному бюджеті за останні 4 роки (2008 – 2011) фінансування науки у відсотках до ВВП неухильно зменшувалось: 0,47% у 2008 р., 0,45% у 2009 р., 0,43% у 2010 р. і 0,38 у 2011 р. [14], а також низький рівень фінансування науки приватними інвесторами. В той час як витрати на науку у розвинених країнах сягають 4-5% ВВП, а у Китаї – 1,75% ВВП [15].

2. Деградація розвитку національної економіки. Зокрема за 1990-2010 рр. питома вага машинобудування у структурі промисловості знизилась майже втричі з 31% до 10,9% [10, с. 106], [16].

3. Ресурсно-сировинна пастка економічного зростання - Україна купує сировину, щоб виробляти сировину та напівфабрикати. Протягом 1990–2010 рр. продукція металургії, що є сировинною, збільшилась у 1,7 рази: з 11 % до 18,8 % [10, с. 106]. Тому українське економічне зростання не може бути довгостроковим і стабільним джерелом ресурсів для здійснення інвестицій і інновацій.

4. Україна займає найменш прибуткову нішу у світовій торгівлі та міжнародному поділі праці – виробництво і торгівля ресурсами. В той час як найбільш прибутковими є виробництво і реалізація кінцевої високотехнологічної продукції [17, с. 202–205].

Разом з тим, перспективними та позитивними сторонами здійснення інноваційно-інвестиційної підприємницької діяльності в Україні є:

1. Висока норма прибутковості у сфері послуг, фінансах, торгівлі.

2. Наявність багатьох відкритих ніш в економіці, слабко або взагалі не зайнятих господарськими суб'єктами.

3. Можливість системної гнучкості бізнесу і застосування нових технологій при побудові бізнесу «з нуля».

4. Існування і розвиток високотехнологічних виробництв і галузей промисловості: мікробіологічна промисловість та виробництво медичної техніки, електротехнічна промисловість, верстатобудівна та інструментальна промисловість, приладобудування, виробництво побутових приладів і машин, авіаційна та космічна промисловість, хіміко-фармацевтична та поліграфічна промисловість, тощо [16].

5. Наявність кваліфікованої і порівняно дешевої робочої сили й інших природних та економічних ресурсів.

Висновки. Для стимулювання інноваційно-інвестиційного підприємництва в Україні потрібно: формування сприятливого господарського клімату; послаблення податкового та адміністративного тиску на бізнес; практична реалізація і фінансування урядових програм з підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності та науки; державні інвестиції та податкові пільги підприємствам, що здійснюють інвестиційну діяльність; переспрямування експортно-сировинного виробництва в Україні на виготовлення і продаж високотехнологічних кінцевих продуктів; усвідомлення і широке пропагування здійснення інноваційної

підприємницької діяльності, як рушійної сили національного господарства та важливого фактору стабільного економічного зростання.

Напрямки подальших досліджень: аналіз практичної реалізації, виявлення ключових факторів успіху та недоліків розроблених програм і заходів з підтримки інноваційно-інввестиційного розвитку підприємництва.

Література

1. Богуславський О. В. Система суперечностей перехідної економіки // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. - Серія: економіка. - 2005. - № 19. - С. 19-25.
2. Богуславський О. В. Перехідна економіка: суть, суперечності та тенденції розвитку: Автореф. дис. канд.. екон. наук: 08.01.01. /К., 2006. – 18. с.
3. Статистичний бюлетень за січень-березень 2003 р. / Держкомстат України. – К., 2004. - 219 с.
4. Регіони України – 2010 р.: Статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленко.– К.: Консультант, 2010. – Т .1. – 368 с.
5. Офіційний сайт Комітету державної статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL www.ukrstat.gov.ua
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. N 389 "Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні": [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=389-2011-%EF.
7. Щодо пріоритетних завдань економічної політики України в 2012 році. Національний інститут стратегічних досліджень. - Аналітична записка [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/727/
8. Україна залишається найкорумпованішою в Європі – звіт Transparency International: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/24407965.html
9. Гальчинський А., Льовочкін С. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України // Економіка України. - 2004. - №6. - С. 4–9.
10. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 559 с.
11. World Economic Forum'. The Globa Competitiveness Report 2011–2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/ WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.
12. Богуславський О. В. Специфічні особливості здійснення підприємницької діяльності в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Економіка. 2011 – Вип. 124/125. – С.78-81.
13. Інформаційний ресурс Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/ control/uk/publish/article?art_id=118370&cat_id=117117/
14. Лист ЦК Профспілки працівників НАН України до Президента України Віктора Януковича [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://profnanu.org.ua/socpart/orgderv.html.
15. Хепенг Цзя. Китай прямує до реформи фінансування науки [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nature.com/news/ 2011/110321/full/news.2011.173.html? WT.ec_id= NEWS-20110322.
16. О. В. Пирог. Адаптація структури національної економіки України до вимог постіндустріального суспільства [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2011_698/ 14.pdf.
17. Иноземцев В. Л. Расколатая цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. - М.: Academia. Наука. 1999. – 724 с.